

ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТ ТАРАҚҚИЁТИ

Элмурзаева Насиба Холбоевна

*Тошкент вилояти Чирчиқ давлат
педагогика институти катта ўқитувчиси*

Якупова Малоҳат Омар қизи

Йўлдашева Шахноза Комилжон қизи
Чирчиқ давлат педагогика институти талабалари

Аннотация: *Ушбу мақолада педагогнинг коммуникатив компетентлиги унинг талабалар жамоаси, ота-оналар, ҳамкасблар ва раҳбарият билан уюштириладиган мулоқот жараёнида намоён бўлади. Бунда, айниқса, педагогнинг талабалар жамоаси билан ўзаро мулоқоти муҳим аҳамиятга эга эканлиги тўғрисида фикр юритилади.*

Калит сўзлар: *маҳорат, педагогик маҳорат, педагогик маҳоратнинг таркибий қисмлари, педагогик деонтология, педагогнинг коммуникатив компетентлиги, педагогик мулоқот турлари, педагогик мулоқот услублари, педагогик назокат.*

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЯ

Аннотация: *В данной статье коммуникативная компетентность педагога демонстрируется в процессе общения со своим студенческим коллективом, родителями, коллегами, руководством. В частности, подчеркивается важность взаимодействия учителя с студенческим коллективом.*

Ключевые слова: *мастерство, педагогическое мастерство, компоненты педагогического мастерства, педагогическая деонтология, коммуникативная компетентность педагога, виды педагогического общения, приемы педагогического общения, педагогическая деликатность.*

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF TEACHER'S PEDAGOGICAL COMPETENCES

Annotation: *In this article, the educator's communicative competence is demonstrated in the process of communication with his or her student body, parents, colleagues, and management. In particular, the importance of the teacher's interaction with the student body is emphasized.*

Keywords: *skill, pedagogical skill, components of pedagogical skill, pedagogical deontology, communicative competence of the teacher, types of pedagogical communication, methods of pedagogical communication, pedagogical delicacy.*

Педагогнинг маҳорати бевосита касбий-педагогик фаолиятда кўринади. Шу сабабли у педагогик жараённинг умумий моҳиятини чуқур англай олиши, бу жараёнда устувор аҳамият касб этадиган қонуниятлардан хабардор бўлиши, педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш механизмларини пухта эгаллай билиши лозим. Таълим жараёнининг фаол иштирокичиси бўлган педагогнинг педагогик маҳорати унинг шахси, иш тажрибаси, фуқаролик мақоми, мутахассис сифатидаги мавқеи, у томонидан педагогик техниканинг етарли даражада эгалланганлиги, касбий фаолиятнинг индивидуаллигидан далолат беради.

Касбий фаолиятни ташкил этишда педагог қўйидаги мажбуриятларни бажара олиши зарур: муайян меҳнат вазифаларини, асосан, ақлий меҳнат вазифаларини амалга ошириш; талабалар, уларнинг ота-оналари, ҳамкасблар билан ўзаро муносабатни тўғри ташкил этиш; танлаган касбига, талабалар ва педагогик жамоага ҳамда жамиятга бўлган шахсий муносабатини чуқур англаш. Педагогик мажбуриятлар сирасидан, яна шунингдек, касбий фаолиятни ташкил этишга ижодий муносабатда бўлиш, ўзига нисбатан талабчанлик, касбий билимларини бойитиб ва педагогик малакасини оширишга интилиш, талабалар ва уларнинг отаоналари билан ўзаро ҳурматга асосланган ва талабчан муносабатни ўрнатиш, мураккаб педагогик низоларни ижобий ҳал қилиш кўникмаларини ўзлаштириш кабилар ҳам ўрин олади.

Педагогнинг коммуникатив компетентлиги. Педагогнинг коммуникатив компетентлиги унинг талабалар жамоаси, ота-оналар, ҳамкасблар ва раҳбарият билан уюштириладиган мулоқот жараёнида намоён бўлади. Бунда, айниқса, педагогнинг талабалар жамоаси билан ўзаро мулоқоти муҳим аҳамиятга эга. Педагог талабалар билан мулоқотга киришиш, унинг самарали бўлишига интилади.

Педагогик мулоқот руҳий-психологик таъсир кучига эга. Шу сабабли уни ташкил этишда мулоқот жараёнининг ижобий бўлишини таъминлаш педагогнинг зиммасига катта масъулиятни юклайди. Агарда тўғри ташкил этилган педагогик мулоқот талабада кўрқувнинг юзага келиши, ишончсизликнинг туғилиши, диққат, хотира ва иш қобилиятининг сусайиши, нутқ меъёрининг бузилиши кабиларга сабаб бўлса, аксинча, назарий-педагогик ва амалий жиҳатдан тўғри ташкил этилган мулоқот юқоридаги ҳолатларнинг аксини келтириб чиқаради. Натижада талабаларда ўқишга ва мустақил ўрганишга, фикрлашга бўлган қизиқиш ортади.

Мулоқот жараёнида талаба томонидан билдириладиган фикрлар, унинг қарашлари шахсни яқиндан ўрганиш учун имконият яратади. Талаба шахсини яқиндан билиш, унинг ички кечинмалари, ўй-фикрлари, ҳистуйғулари, орзу-

умид, мақсад ва ҳаётӣ интилишларидан хабардор бўлиш педагогик жараённинг методик, руҳий жиҳатдан тўғри ташкил этилишини таъминлайди. Зеро, бу жараёнда педагогик талаба шахсига хос ёш, психологик ва шахсий хусусиятларни инобатга олган ҳолда фаолиятни ташкил этади. Мулоқот жараёнидаги ахборот алмашинуви талабанинг ўзаро ижтимоий жараёнлар, шахс камолотининг кечишига доир маълумотлар алмашишини таъминлайди. Педагог ва талабалар ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш эса ҳар қандай вазиятда ҳам улар ўртасида ўзаро ахборот алмашинуви самарали рўй беришини учун шароит яратади. Бу жараёнда педагог талабаларнинг энг яқин маслаҳатчиси, йўлбошчиси ва раҳбарига айланади. Мулоқот чоғида талабалар томонидан ўз шахсини, “мени”ни, қадр-қимматини етарлича баҳолаш ва ўз олдидарига ҳаётӣ мақсадларни қўйган ҳолда олға интилишларини таъминлашга жиддий эътибор қаратиш лозим.

Педагог раҳбарлиги ёки унинг йўл-йўриқлари, кўрсатмаларига асосан ўқув машғулотлари ва тарбиявий ишларни ташкил этишда ҳам мулоқот муҳим аҳамият касб этади. Айни шу вақтда мулоқотнинг фаолиятни ташкил этиш вазифасини намоён бўлади. Яқин-яқингача фаолиятни ташкил этишда педагогнинг етакчилиги, унинг бевосита раҳбарлиги устувор омил бўлган бўлса, замонавий шароитда роллар алмашинуви етакчи ўринга чиқди. Эндиликда аксарият ҳолларда талабаларнинг ўзлари таълим ва тарбиявий жараёнларни мустақил уюштириш имкониятига эга бўлдилар. Бироқ, бу дегани, таълимий ва тарбиявий ишларни ташкил этиш даврида педагогнинг ўрни ва роли мутлақо акс этмайди, дегани эмас. Педагог бу жараёнда раҳбар, етакчи, маслаҳатчи, эксперт сифатида намоён бўлади ва талабаларни педагогик жараёнларни илмий-назарий, ташкилий-методик жиҳатдан тўғри уюштиришга йўналтиради. Педагогик мулоқотнинг муҳим вазифаларидан яна бири – педагог ва талабаларнинг ўзаро ҳамдард бўла олишлари (педагогик эмпатияга эгаликлар) саналади.

Педагог томонидан жамоа билан мулоқотни уюштириш техникасини доимий равишда таҳлил қилиб бориш мақсадга мувофиқдир. Маълум вазиятларда педагог раҳбар сифатида талабалар фаолиятларини бошқаради. Бу жараёнда ҳам мулоқот етакчи омил ҳисобланади. Бироқ, мулоқотнинг самарадорлиги раҳбар сифатида намоён бўлаётган педагог томонидан қандай мулоқот услубининг танланганлиги билан белгиланади. Одатда, педагогнинг раҳбар сифатидаги мулоқот усуллари қуйидаги уч турга ажратилади:

Авторитар услуб. Бунга кўра талабалар томонидан барча турдаги фаолиятнинг ташкил этилиши, мазмуни, шакли, метод ва воситаларининг барчаси фақат педагог томонидан белгиланади. Талабаларнинг ҳар қандай ташаббуслари рағбатлантирилмайди, аксинча, буйруқ, кўрсатма, йўлланма бериш, шунингдек, жазолаш чораларини кўриш орқали талабаларга таъсир этилади. Ҳатто талабаларнинг фаолиятлари ижобий баҳоланган вақтда ҳам

уларга бўлган таъсир турли кесатиқлар билан баён этилади. Яъни: “Сендан ижобий хатти-ҳаракатни кутмаган эдим?!”, “Буни қара-я, наҳотки ўзгарган бўлсанг!?”, “Қара-я, биргина аъло баҳо олиш билан ўзингни яхши инсон бўлиб қолган деб ҳисоблайсанми!?” ва ҳ.к. мазмундаги рағбатлар, улар асли ижобий ҳолатни эътироф этишга йўналтирилган бўлса-да, талабани янги ютуқларига илҳомлантирмайди. Аксинча, унда таълим олишга, таълим муассасасига ва педагогларга нисбатан совуққонликни юзага келтиради.

Демократик услуб. Унга кўра педагог педагогик фаолиятни ташкил этишда жамоанинг фикрига таяниб иш кўради. Ўқув машғулотлари ва тарбиявий ишларни ташкиллаштиришда ҳар бир талабанинг фикрини инobatга олишга, уларни умумлаштирган ҳолда энг самаралисини танлаб олишга интилади. Муҳокамалар чоғида барча талабаларнинг иштироклари таъминланади. Талабалар томонидан билдирилаётган ташаббуслар қўллабқувватланади, мавжуд имкониятлардан келиб чиққан ҳолда бу ташаббуслар амалиётга татбиқ этилади. Бу услубдан фойдаланаётган педагог зиммасидаги вазифа фақатгина талабаларнинг фаолиятини назорат қилиш, тузатишлар киритишдан иборат эмаслигини англаб етади. Асосий эътиборни талабаларнинг ютуқларини эътироф этган ҳолда ёки уларнинг хатоларини ўзларига англатган ҳолда самарали тарбия чорасини кўришга қаратади. Ҳар бир талабанинг ютуғи алоҳида эътироф этиладики, бу эса уларни янги зафарларга эришишга руҳлантиради. Ушбу услубга асосланиб иш кўрадиган педагог ҳар бир талабанинг қизиқишлари ва қобилиятларини ҳисобга олган ҳолда бажариладиган ишларни тўғри тақсимлашга ҳаракат қилади, фаол талабаларни тақдирлаб боришни фаолиятининг асосий йўналиши сифатида белгилайди. Педагог талабалар билан мулоқотни ўрнатишда илтимос, маслаҳатга таяниб иш кўради.

Либерал услуб. Одатда бу услуб педагог ва талаба муносабатларининг келишувчанликка асосланишини таъминлайдиган услуб сифатида эътироф этилади. Бу услубга кўра иш юритадиган педагог талабалар томонидан содир этилаётган салбий ҳолатларга ҳам эътибор бермасликка интилади. Талабаларни тартибга чақириш, вазиятдан келиб чиққан ҳолда уларнинг фаолиятини тўғри баҳолаб, жазолаш зарур бўлган вазиятларда ҳам индамасликни одат қилиб олади. Бу эса талабаларнинг одобсиз, ялқов, масъулиятсиз бўлишларига олиб келади. Либерал услубни маъқул кўрадиган педагог талабалар ҳаёти билан мутлақо қизиқмайди, уларнинг фаолиятларига аралашмайди, ҳал қилувчи вазиятларда масъулиятни ўз зиммасидан соқит қилади. Айрим ҳолатларда бир-бирига зид бўлган фикрларни ҳам бирдек маъқуллайди. Бу таҳлитда иш кўрадиган педагог обрўга эга бўлмайди. Чунки унга ишониш мумкин эмас. Педагогик фаолиятни ташкил этишда педагогнинг нафақат ўзи, балки унинг ижобий таъсири асосида талабалар ҳам мулоқот маданиятини ўзлаштириб боришлари лозим.

Педагогнинг педагогик тактга эгаллиги унинг юриш-туриши, вазминлиги, ўзини тута билишида намоён бўлади. Ушбу сифат талабага ишонч билан қарашни назарда тутди. Талабага ишончсизлик билан қараш педагогнинг педагогик тактга эга эмаслигини ифодалайди. Ҳар қандай педагогик низо ёки зиддиятларнинг асосида педагогнинг педагогик тактга эга эмаслиги ётади. Ҳар қандай қўполлик, кесатиқ ва койишлар, талабаларни доимий равишда танқид қилиш, уларга ишончсизлик билдириш педагогик низоларни келтириб чиқаради. Педагогик такт, шунингдек, педагогнинг талаба жавобини диққат билан тинглашида, жавобнинг мазмунига алоҳида эътибор қаратишида, бордию, талаба хатога йўл қўядиган бўлса, уни босиқлик, вазминлик билан тўғрилашда, талаба фаолиятини ҳаққоний, оқилона баҳолашда, қўйилган баҳонинг моҳиятини изоҳлашда намоён бўлади. Бу жараёнда жавоб бераётган талабага жилмайиш, турли имо-ишоралар билан, бошни қимирлатиш, юз ифодалари, қўл ҳаракатлари билан унинг жавобларини маъқуллаб туриш педагогик фаолият самарадорлигини оширишга ёрдам беради. Маҳоратли педагог талабалар фаолиятини баҳолашда эҳтиёткор бўлиши лозим.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Муҳиддинов А.Г. Ўқув жараёнида нутқ фаолияти. – Т.: Ўқитувчи, 1995.
2. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015.
3. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Т.: ОПИ, 2003.
4. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2005.
5. Nasiba Kholboevna Elmurzaeva, samaridin Barakaevich Qoraev. Organization of the Educational Process in Specialized Schools Pedagogical Problem.: European Journal of Molecular & Clinical Medicine ISSN 2515-8260 Volume 07, 7020-7027, 2020
6. Nasiba Elmurzaeva, Fotima Zhumanova. Pedagogical requirements for the Organization Process in Specialized State Educational Institutions.: Psychology and Education Journal 58 (1), 1078-1084, 2021

